

VAKIF VE KÜLTÜR DERGİSİ

ISSN:1301-9287

T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından
üç ayda bir yayınlanır.

Yıl 2, Cilt 1, Sayı 4, İlkbahar Sayısı 1999
Fiatı: 1.000.000 TL. KDV Dahil

Sahibi :

T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Dr. Nurettin YARDIMCI

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :

Sadi BAYRAM

Yazı Kurulu

(Alfabetik Sırayla)

Prof Dr. Oluş ARIK

Dr. Ramazan AYDIN

Prof Dr. Aynur DURUKAN

Prof Dr. Beyhan KARAMAĞARALI

Prof Dr. Zeynep KORKMAZ

Yrd. Doç. Dr. Fatih MÜDERRİSOĞLU

Dr. Mehmet ÖNDER

Prof. Dr. Orhan Cezmi TUNCER

Prof. Dr. Aysel Tükel YAVUZ

Prof. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ

Prof. Dr. Refet YINANÇ

Teknik Yönetmen

Mehmet NARINCE

İdare Yeri

Ziya Gökalp Cad. No :58 Kat: 5
Kolej-ANKARA

Tel: 434 57 48-431 11 90 /482

Faks: 435 73 26

Yazılarındaki fikir ve görüşlerden yazarları sorumludur
Kaynak belirtmek kaydıyla iktibas yapılabilir

Ön kapak içi : Özbekistan-Registan
Uluğbey Medresesi için detay
(Kamil Uğurlu'dan)
Arka kapak içi : Özbekistan-Registan
Şir'dâr Medresesi Girişi
(Kamil Uğurlu'dan)

ANKARA 1999

Grafik Tasarım: Ajans-Türk/Yıldız ÖRÜCÜ

Yapım - Üretim: **AJANS-TÜRK** Basın ve Basım A.Ş.

İst. Yolu 7. Km. Necdet Evliyagil Cad. ANKARA

Tel: (0.312) *278 08 24 • Faks: (0.312) 278 18 95

http: //www.ajansturk.com.tr.

İÇİNDEKİLER

Dr. Yüksel YALOVA XXI. Yüzyıla Gिरerken Vakıflar	2
Dr. Nurettin YARDIMCI Vakıflar ve Kültür Mirasımız	3
Sadi BAYRAM Balkanlar ve Kosova	4
Yrd. Doç. Dr. Mehmet İBRAHİMGİL Balkanlar ve Kosova'daki Türk Kültür Mirasımızın Dünü Bugünü	6
Ali KILICI Köstendil'de (Kjustendil) Osmanlı Eserleri	9
İsmet BİNARK Yabancı Kaynaklara Göre Vakıf Geleneğimiz	13
Dr. Mehmet ÖNDER Berlin Müzesi'ndeki Selçuklu Eserleri	17
Gündegül PARLAR Çift Başlı Kartal Figürlü Bir Artuklu Sikkesi Üzerine	20
K. Hakan TEKİN Bir Gezinin Ardından Ahmet Hoca Yesevi Külliyesi	22
Dr. İrfan Ünver NASRATTINOĞLU Türk Medeniyetinin Eski Başkentlerinden Semerkant	27
Dr. Kamil UĞURLU Orta Çağdaki Türk Bilim Akademileri Registan'da Üç Medrese	30
Semih SERGEN Yunus için Açıklama	36
Dr. Ramazan AYDIN Tıp Bayramı Yanlış Kutlanıyor	37
Sadi BAYRAM Tarsus Vakıfları ve Tarsus'da Bir Özbek Vakfı	39
Yrd. Doç. Dr. Kemal TÜRKER Tokat Yazmacılar Hanı	45
Yrd. Doç. Dr. Rüstem BOZER Kaybolan Bir Ahşap Çocuk Sandukası	48
Özlem ATAĞUZ-ÇAL Kastamonu'da Çatlakoğlu Evi	52
Yrd. Doç. Dr. Fatih MÜDERRİSOĞLU H. Çetin ASLAN Çandarlı Ailesi'nin Osmanlı Mimarisi ve Şehirciliğine Olan Katkısı	55
Doç. Dr. Mefail HIZLI Emirsultan Külliyesi	59

Yabancı Kaynaklara Göre

Vakıf Geleneğimiz

İsmet BİNARK

İstanbul Süleymaniye Camii (Foto: S. Bayram)

Türklerde vakıf müessesesi, Orta Asya Türklüğünden günümüze kadar gelen bir gelenektir. İslâmiyetten önce de, o devrin hukukî esasları çerçevesinde, Türk içtimaî hayatı içerisinde vakıf tatbikatı olduğu bilinmektedir.

Vakıf geleneğinin, Türklerde en eski tarihî devirlerden beri mevcudiyeti, Türk'ün hayatında sosyal yardım, millî dayanışma, şef-

kat ve hayır yapma fikrinin kaynağının derinliğini ve zenginliğini, bir başka ifade ile Türklüğün yüksek görüş ve faziletini ortaya koymaktadır.

Bilindiği gibi, vakıf, belirli bir gayeye bir gelir kaynağının tayin edilerek, ona şahsiyet kazandırılmasıdır. Türk'ün iman ettiği son din olan İslâmiyetin, içtimaî nizam, yardım ve şefkat fikirlerine diğer dinlerden daha yakın olması, Türklerin bu dini kabul etme-

lerinden çok önce sahip oldukları vakıf tesis etme geleneğini günümüze kadar yaşatmalarına sebep olmuştur.

Millî ve mahallî ihtiyaçlardan doğan ve Türk içtimaî hayatı içerisinde uzun yüzyıllar son derece müessir bir rol oynamış olan vakıf müessesesi; bu soylu milletin fazilet, cömertlik, vatanperverlik, kısacası millî ruh ve heyecanının bir tezahüründen başka bir şey değildir. Vakfın hayır fikrini ebe-

dileştiren hususiyeti sebebiyle, hayırsever insanların hayır yapma istek ve arzularını ölümlerinden sonra da yaşatabilmeleri, vakıf geleneğinin hayatîyetini teşkil etmiştir. Vakıf müessesesinde dikkati çeken nokta, yapılan iyilik ve hayrın bir defaya veya muayyen bir zamana ait olmamasıdır. Türk-İslâm vakıflarının en büyük hususiyeti, iyilik ve hayır yapma fikrinin ebediliğidir.

Türk içtimâî hayatı içerisinde, vakıf geleneği, şehirlere ve kasabalara her biri bir sanat eseri olan sağlık, kültür, sosyal yardım ve âmme hizmeti müesseseleri kazandırmış; ırk ve din farkı gözetmeden, her muhtacın ihtiyacını karşılamak suretiyle cemiyetin medenî ve insanî duygularını uyandırıp işlemek gibi imkânlar hazırlamıştır. Bunun neticesi olarak, yüzyıllar boyu ibadet, hayır ve sanat duygusunun kumanda ettiği bir kollektif cemiyet zevk ve şuuru, bütün bir vatan sathında, bir nisbetler, hacimler, renkler ve ahenkler kervanı halinde yoluna devam etmiştir. Millî servet bu şekilde, çeşitli memleket hizmetlerinde teşkilâtlanırken, bu medeniyet ve kültür eserleri, aynı zamanda bir sanat örneği de olduğundan, kısa zamanda vatan toprakları bir güzel sanatlar bahçesi haline gelmiştir.

Yüzyıllar boyunca vakıf müessesesinin mevzii, mahallî ve memleket ölçüsünde ele aldığı hizmet sahalarını ifade etmesi bakımından, bu vakfiyelerin konuları hakkında kısa bir açıklamada bulunmak gerekirse; su yolları, kemerleri, çeşme ve sebiller, köprü, aşevi, misafirhane, dulevi, medrese, kütüphane, muvakkithane, cami vakıfları yanında, öksüz kızlara çeyiz verilmesi, borcundan dolayı hapiste yatanların borçlarının ödemesi, askerın teçhizi, zahire loncalarının tesisi, yetimlere ve muhtaçlara yardım edilmesi, kimsesizlerin cenazelerinin kaldırılması, mektep çocuklarına gıda, elbise ve kırtasiye temini, kuşlara ve diğer hayvanlara yem ve su verilmesi, hayvan hastahane ve bakımhanelerinin tesisi ile ilmin yükseltilmesini, ahlâkın korunmasını, cemiyetten sefaletin kaldırılmasını hedef edinen ve teminat altına alan vakıfların bulunduğu görülür.

Bu yazımızda, İmparatorluk Türkiye'sinin azametinden, içtimâî nizam ve ahlakî yüksekliğinden, hayrete şayan tasvir ve ifadelerle bahseden yabancıların, vakıf müessesemiz hakkındaki görüş ve düşüncelerini, kendi eserlerinden yapacağımız iktibaslarla vermek istiyoruz. Maksudumuz, vatan çocuklarının, yetişmekte olan nesillerin, ecdadını tanıması, kendi

kültürünün köklü geçmişini, Türk'ün yüksek seciye ve ahlakını, bizi biz yapan kıymet hükümlerini tarihin aynasında bu cephesiyle görmesidir.

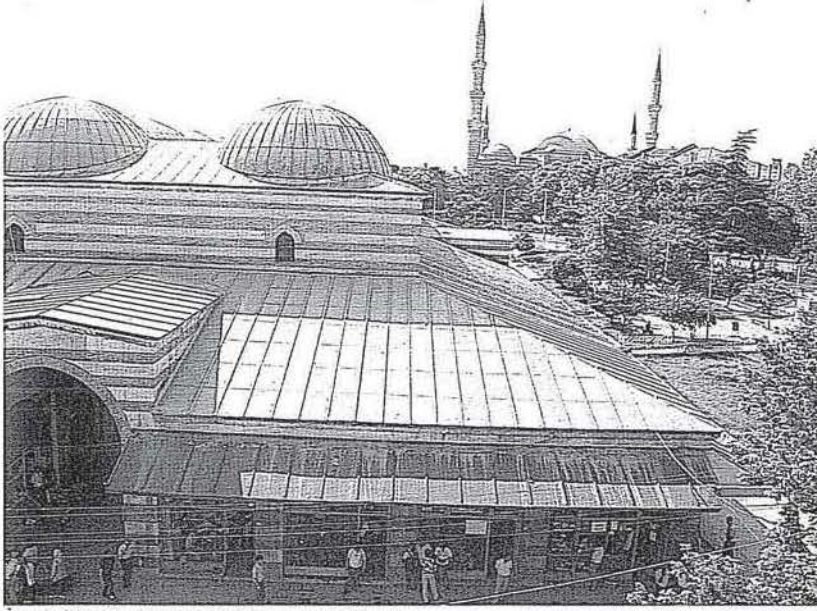
Gerelot adlı Fransız seyyah, seyahatnamesinde bu konuda şunları kaydetmiştir: "Müslüman Türklerin sadakatlerinden, insanlar gibi köpekler de istifade eder. Sebillerde her isteyene parasız su verilir. Sebillerde sıcak günlerde ekseriyetle testilerini içleri kar dolu kovalara koyup soğutur ve su içenlerin çok defa: Vakfedene Allah rahmet eylesin dediği duyulur." (Gerelot; Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople, Paris, 1680, 275. s.)

A. Ubucini, 'La Turquie actuelle' adlı eserinde şöyle der: "Türklerin nazarında hayrat ve hasenat imandandır. Şark hayrat ve hasenat ülkesidir. Camilerin gölgesinde kapıları ilim taliplerine, fukaraya ve hastalara Allah için açık tutulan melceler, işte o ruhun eserleridir..." (Turquie actuelle, Paris, 1855, 354-358.ss.)

Du Loir, bu konuda şunları ifade eder: "Bütün Türkiye'de İmaret denilen misafirhaneler vardır. Buralarda hangi dine mensup olurlarsa olsun bütün fakirlere ihtiyaçları nispetinde yardım edilir... İhtiyaçlarını söylemekten sıkılan fakirlerin sıkıntılarını, misli görülmemiş bir alâka ve gizlilikle tahkik edip giderirler." (Les voyages du sieur Du Loir, Paris, 1654, 189-190. ss.)

İstanbul Büyükçekmece Köprüsü (Foto: S. Bayram)

Istanbul I. Murad Bedesteni (Foto: S. Bayram)

Türk düşmanı olarak tanınan Fransız Guer bile, Türk'ün bu engin sevgi, şefkat ve yardımlaşması konusunda şunları yazmaktan kendini alıkoyamamıştır: "Müslüman Türk'lerde hayır işleri bir çok şekillerde yapılır. Kimisi hapisaneleri ziyaret edip borç için yatan mahpusları kurtarır; kimisi ihtiyaçlarını açıklamaktan utanan fakirlere dağıtılmak üzere cami imamlarına para bırakır; kimisi ölmüşlerin ruhlarına Kur'an okunmak üzere vakıf tesis eder; kimisi Allah'a ibadet için camiler yaptırır. Kimisi gençlerin dinî ve dünyevî ilimler tahsili için medreseler, yolcularla hastalar için hanlar, hastahaneler yaptırıp buralarda her türlü ihtiyaç maddelerinin bol bol tevziini temin eder. Fakirler bile birbirlerine Allah için yardım ederler. Türk şefkati hayvanlara bile şamildir. Bunları beslemek için vakıflar ve ücretli adamlar vardır. Kısır ağaçların kuraklıktan kurumamaları için işçilere ücret verip sulanmalarını temin edecek kadar hayrat ve hasenatta ileri giden Müslümanlara da rastlanır."

(Moeurs et usages des Turcs, Paris, 1746-1747, I.c., 217-221. ss.)

1787 tarihinde İmparatorluk Türkiye'sinin İsveç Sefiri olan Mouradgea d' Ohsson da şunları söylemektedir: "Milletlerin her tabakasında analarla babalar, akrabalar ve vasîler, çocuklarına örnek olup, daha en küçük yaşlarından itibaren hayır işlerine onları alıştırmalar. Hayrat ve hasenat denilen ve insanı kendi şahsiyetinin kat kat üstüne çıkaran fazilet, işte bu suretle şahsî menfaat, cimrilik ve tamahkârlık gibi duyguları uyuşturup güzel bir âdetin de tesiriyle hemcinsine yardım hissini uyandırdığı için, artık müslümanlara hiç ağır gelmemekte ve onları bu sahada diğer milletlerden çok üstün bir seviyeye yükseltmektedir." (Tableau général de L'Empire Ottoman, Paris, 1791, IV.C., 304,305. ss.)

Comte de Bonneval, Türk hayrat ve hasenatını şöyle anlatmaktadır: "Hiç bir istisnası olmamak şartıyla bütün Türk hayırseverler; ne din farkına, ne de ihtiyaç sahiplerinin geçmiş fiil ve hareketlerine bakmaksızın bütün muhtaçlara yardım ederler. Türk hayrat ve hasenatından hiçbir kimse mahrum edilmez."

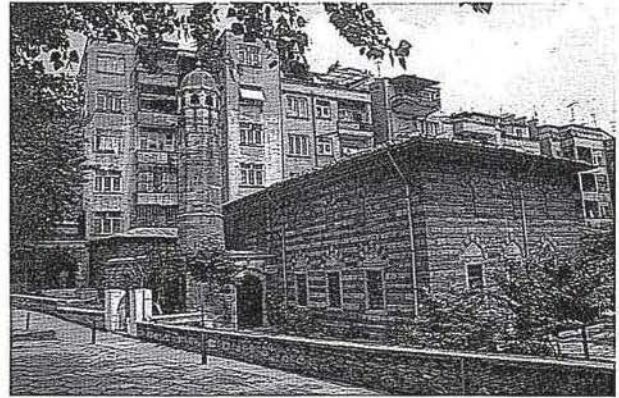
(Anecdotes vénitiennes et turques ou nouveaux mémoires du Comte de Bonneval, Francfort, 1740, I.C., 213. s.)

Eseri dilimize tercüme edilmiş bulunan İtalyan Edmond de Amicis de, tespitlerini şöyle açıklamıştır: "Türk'ün bütün içtimai sınıfları müsavi tutan şuuru her türlü senâya layık bir histir. Akıl ve basiretle dolu atasözleriyle tezahür eden seciyesindeki ciddî itidali de inkâra imkân yoktur." (Constantinople, Paris, 1883, 428. s.)

Fransa'nın İstanbul Sefareti Kaptiplerinden Sieur de la Croix, hatıratında şunları yazmaktadır: "Türkler, yalnız cami yaptırmakla iktifa etmeyerek etraflarına imaret denilen hastaneler, tımarhaneler ve gelip geçenlerden isteyenlere her gün yemek verilen müesseseler de yaptırmışlardır. Talebenin iâşe ve sair ihtiyaçları temin edilerek dinî ve dünyevî hukuk tahsil ettikleri medreseler de tesis etmişlerdir." (Mèmoires, Paris, 1684, I.C.,128. s.)

Corneille Le Bruyn adlı bir yazarın, beş ciltlik seyahatnamesinin

Fatih Mimar Sinan Mescidi (Foto: S. Bayram)

birinci cildinde, yine konu ile ilgili olarak şunların yazılmış olduğunu görüyoruz: "Türklerin hayrat ve hasenata çok düşkün olduklarını ve hatta hristiyanlardan çok fazla hayrat vücuda getirdiklerini inkâra imkân yoktur. Bu halin de en şayanı takdir tarafı, hayır sahiplerinin böyle bir fazileti hiç bir din farkı gözetmeyerek göstermiş olmalarından-
dır." (Voyages de Corneille, Le Bruyn par la Moscovie, an Perse et aux Index Orientales, La Haye, 1732, I.C.,357-358. ss.)

İngiliz yazar ve seyyahlarından Thomas Thornton, 'Etat actuel de la Turquie' adıyla Fransızcaya tercüme edilip, 1812 tarihinde Paris'te yayınlanmış eserinde, Türklerde hayır yapma ve yardımlaşma konusu ile ilgili olarak şu malûmatı verir: "Hayrat sayesinde karnını doyurup kendine gelen aç ve yorgun yolcuğu, tahsil gören cahili ve nihayet sıhhat ve hayatına kavuşan hastayı görünce, gönülleriniz tamamıyla mazur görebilecek bir gururla dolar." (II.C., 282-285. ss.)

Görülüyor ki, ferde ve topluma faydalı bütün hizmetler, hayır-sever ecdadımız tarafından vakıflara konu olarak seçilmiş; vakıf geleneğimiz, yüzyıllar boyu vatan coğrafyasının her yerinde, millî vicdandan

birer iyilik, güzellik ve şefkat abidesi halinde doğmuş ve yükselmiş, cemiyet hayatına gerek içtimâî, gerekse kültür yönünden bir rahmet gibi yağmıştır.

Türklerin yüksek ahlak, seciye ve insanlık vasıfları hakkında, Avrupalı seyyah ve elçilerin, değişik tarihlerde yaptıkları tasvirler, verilen örnekler o kadar hayranlık ve hatta hayret uyandırıcıdır ki, tarihini bilmeyenler, ecdadını tanımayanlar için bunlar mübala-

Niğde Alaaddin Camii (Foto: A Erdoğan)

ğalı gelebilir. Bu tasvirlerin bir hülâsası yapılırsa, Türklerin asla yalan söylemedikleri, kimseyi aldatmadıkları, ticarete meşru haddi geçen bir kâra tenezzül etmedikleri, insanlık, şefkat ve yardımlaşma duygularını yabancılarından da esirgemedikleri görülür. Esasen, bu konuda millî kaynaklarımız, arşivlerimiz ve kütüphanelerimiz, Türk'ün bu yüksek vasıf ve seciyesini ortaya koyan belge ve kitaplarla doludur.

Tekirdağ Rüstem Paşa Camii (Foto: S. Bayram)

Vakıf geleneğimizin özünde, insan şahsiyetinin ayrılmaz bir unsuru olan hayatın korunması, kurtarılması, insanların hayatta karşılaşabilecekleri maddî ve manevî zorlukların, ızdırıp ve sefaletlerin dindirilmesi, hayatın güzelleştirilmesi, insan haysiyetinin korunması, içtimâî nizamın her türlü sarsıntı ve tehlikelerden korunması yatmaktadır.